

הרמב"ן (במדבר ג י"ד) תמה: "והנה לא היו שבת הלויים כשאר השבטים, כי מבן חודש ומעלה לא היו רק עשרים ושנים אלף, ומבן שלשים שנה כלם שמונת אלפים, והנה לא יגיעו מבן עשרים שנה ומעלה לחצי שבת מישראל הפחות שבכולם... איך לא יהיו עבדיו וחסידיהו ברוכי ה' כשאר כל העם?" פליאתו: מדוע כה מועט מניין בני לוי- רק שמונת אלפים מבן שלשים שנה ומעלה, בעוד השבט הבא אחריו בתור במיעוט האוכלוסין, הוא שבט מנשה, המונה 32,200, וכי לא מן הראוי ששבט הלוי, משרתי ה' יהיו שבת גדול?

הוא דוחה על אתר אפשרות להסבר (המופיע בבראשית רבה ע"א ד ובמדבר"ר ג י"א): "לפי שהיה הארון מכלה בבני קהת והיה ממעטם, שהיה מקצר ימיהם, ואעפ"כ מחיבת הקודש היו רצים בני קהת אחריו", "אל תגזול דל כי דל הוא, מדבר בשבטו של לוי, וכי דלים היו, אלא שהיו דלים מן המניין, לפי שהיה הארון מכלה אותן" (תנחומא במדבר כ"ב. אולי ניתן להשלים הדברים בדברי ה"כלי יקר"-במדבר ח ו- שהלויים נבחרו לשעבד גופם לכפר על בני ישראל, כי אשמת העם תלוי בראשיהם, וכך אמר: "ולא יהיה בבני ישראל נגף", כי בחבורתם נרפא לבני ישראל, כי כך המידה על דרך: בקרובי אקדש).

על כך הקשה הרמב"ן: "ועדיין לא נשאו הארון שתהיה הקדושה מכלה בהם". הנצי"ב משיב על כך, כי גם במצרים היו הלויים מרכבה לשכינה, פרושים ומובדלים לעבודתו יתברך, ולפיכך היו מועטים כי: "סביביו נשערה מאד", על כן נענשו מהר על כל עוון. וגם, כי הם ידעו קודם מתן תורה מהו חטא ועוון שלא זהו רצון ה', וקבלו עליהם עול תורה ומצוות כמו האבות, ונעשה כמו נדר אשר העוותו היא חטא, משא"כ כל ישראל לא ידעו מאומה עד מתן תורה, ולא קיבלו עליהם כל פרישות.

אייר-תשפ"ה

ומעין דבריו ברש"ש אות ו' לבמדבר"ר פ"ה ב, שהלויים כמו הכהנים נבחרו מאז הוקם המשכן, וכפרש"י שמות ל"ב כ"ט ששבט לוי נבחר מיד אחר מעשה העגל, וממילא נתמעטו מחמת קורבתם אל הקודש. ועי' בידי משה מהירושלמי, שלפי שהיו סמוכים לשכינה היה הקב"ה רואה במעשיהם ומדקדק עמהם.

ונראה שלזה רמז גם ה"כלי יקר"- וי"א שהיה הארון מכלה בהם והיינו ארונו של יעקב, והוא דעת הרמב"ן שהזכרנו וכמבואר למעלה בפ' ויצא בפסוק על כן קרא שמו לוי.

(אכן יש להעיר, כי הסברו של המדרש מבאר רק את מיעוט כמותם של בני קהת, אך לא של בני גרשון ומררי, ויובן עפ"י דברי ה"העמק דבר" הללו, שלא דווקא הארון מכלה, אלא התקדשותם הנעלה גרמה "שהחטא ממית", וע"ע ברמב"ן בפ' וזאת הברכה, שמיעוט הלויים בא בגלל שהיו נכנסים למקדש ומשתמשים בקטורת שהיא "מידת הדין")

הרמב"ן השיב: ואני חושב שזה חיזוק למה שאמרו רבותינו (תנחומא וארא ו) כי שבטו של לוי לא היו בשעבוד מלאכת מצרים ובעבודת פרך, והנה ישראל אשר מררו המצרים את חייהם בעבודה קשה כדי למעטם, היה הקב"ה מרבה אותם כנגד גזירת מצרים, כמו שנאמר: וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ, וכאשר נאמר עוד בגזרת: אם בן הוא והמיתן אותו... וירב העם ויעצמו מאד. כי היה הקב"ה אומר: נראה דבר מי יקום ממני או מהם, אבל שבט לוי לא היו פרים ורבים כדרך כל הארץ ולא עלו למעלה כשאר השבטים.

רבינו ה"אור החיים" הקשה, שביאור זה לא יצדק לפי מאמר חז"ל (בר"ר ע"ט): "לא מת יעקב עד שהגיעו ישראל לכלל מספר ששים ריבוא", והרי בימיו טרם נשתעבדו מצרים בישראל, ולא היה הריבוי בגלל קושי השיעבוד, ולדבריהם, בהכרח ליישב "כן ירבה", שפירושו

שאף שהמצרים היו הורגים בהם ומענים אותם, עכ"ז היה כח בישראל לפרות ולרבות כמשפט הראשון למלאות החסר. ולמה לא יהיה כן לשבט הלוי?! (עי' ב"פני דוד" לחיד"א שהשיב, כי אפשר שלדברי חז"ל בזה פתרון נסתר ואינו כפשטות הדברים).

ה"אזנים לתורה" הקשה ("לאחר המחילה") באופן אחר, והוכיח כי ריבויים העל-טבעי של הלויים, היה אף גדול משל ישראל. שהרי בבכורות ה נאמר: בפרטן של הלויים אתה מוצא 22,300 (גרשון 7,500 קהת 8,600 ומררי 6,200) ובכללן רק 22,000? ומתוצאת הגמ': אותן 300 לויים בכורים היו ודיים שיפקיעו עצמן מן השעבוד. מעתה צא וחשב: אם תחלק 22,000 הלויים ל-300 הבכורים, תמצא שאחד משבעים ושלושה ושליש הוא בכור (וזאת, בהתעלם מהבכורות הנקבות שבהן). ואילו שאר השבטים שנמנו מבין עשרים ועד בן ששים, מתוך מספרם שהיה 603,550 היו 22,000 בכורים, כלומר, כל אשה ילדה בממוצע 55 פשוטים לכל בכור. נמצא שריבויים הטבעי של הלויים היה גדול משל שאר השבטים.

הרמב"ן מפרש באופן נוסף: "ואולי היה זה מכעס הזקן עליהם, כי מעון שהוא עכשיו מרובה באוכלוסין נתמעט בכניסתו לארץ לעשרים ושנים אלף, ולוי שהוא שבט חסידי לא נתמעט במגיפה".

כלומר, קטנות האוכלוסין של שבט לוי היא תוצאה מקפידתו של יעקב.

על כך הקשה ה"אור החיים": א. "כי לא נמצא רושם המעטת הזרע בכעס אביהם עליו השלום" - אין זכר ללטותא של יעקב כלפי שמעון ולוי כי זרעם יתמעט, רק מורת רוח: "בסודם אל תבוא נפשי", ותו לא.

הוא הוסיף לשאול, כי בדברי הימים (א כ"ג) היו הלויים 38,000 מבין שלשים ומעלה עד בן חמישים, הכפלה פי ארבע ממנינם בפרשת נשא, שם סכומם 8,580, ואילו בני ישראל אף לא הכפילו עצמם, ובאומדן אם נמנה הלויים ללא הגבלת גיל למעלה, כדרך שנמנים ישראל, הרי אפשר להיות מספרם כגדול שבטי ישראל, ואיה כעס אביהם?.

לכן ביאר, כי שבט הלוי נהגו כולם כמעשה עמרם שגירש אשתו בשביל גזירת: "כל הבן הילוד היארה תשליכוהו". וטעמא דמילתא, כי הם היו מעונגים ולא נשתעבדו, ולא נמס לבבם כל כך לראות נטעיהם מושלכים ביאור כמעשה איש ישראל, אשר מצד השעבוד ועול העבודה הוזל והוקל בעיניהם ובליבם לראות ילדיהם מושלכים ביאור (בלשוננו: פיתחו אדישות, חספוס) וזו היא סיבת מיעוטם, "כי אם אין גדיים אין תיישים", והגם שעמרם החזיר גרושתו, אין ללמוד ממנו כי כולם החזירו, כי הוא זה אשר בא אליו הדבר בנבואה, כמו שאמרו רבותינו: "ותתצב אחותו מרחוק לדעה מה יעשה לה, מה יהיה בסוף נבואתה". ומעתה, אדרבה, עשה ה' עמם נס שנשארו מספר זה. ולזה, אחר זמן שהיו עסוקים גם הם בפריה ורביה, פרו וישרצו יותר משאר השבטים.

ה"כלי יקר" מטעים הדברים ואומר, כי שאר השבטים לא יכלו לעמוד זמן רב ללא הנשים, שהרי אמרו רז"ל (סוטה י"ב:) כי בזכותם נגאלו, ע"י הטובות שעשות לבעליהן כשהיו בעבודת פרך, שמע מינה שהבעלים לא יכלו לעמוד זולת הנשים. ומפורש בגמרא כי היו פרים ורבים בשדה, וא"כ לא גירשו נשותיהן בשעת הגזירה. ומה שכתוב שבעקבות עמרם כולם גרשו נשותיהן, היינו דווקא שבט לוי שלא היו בכלל השעבוד, ורק היו מתיירים מגזירת: "כל הבן הילוד היארה תשליכוהו", שהרי יום אחד ציווה אף על בני המצרים, ולכן עמדו זמן רב ללא נשים. ומסיים ה"כלי יקר": "וזו טעם נכון ומתיישב על הלב יותר מכולם".

(וב"באר יוסף" כתב, כי בשמו"ר ז' י"ט נאמר כי מכת דם באה למצרים מידה בנגד מידה על שלא הניחו בנות ישראל לטבול מטומאתם. וא"כ י"ל, כי בשאר השבטים שהיו משועבדים היו הנשים מסולקות דמים מחמת החרדה - כדברי הגמ' נידה ט"ז, ברם, שבט הלוי מופקע השעבוד, ללא אימה וחרדה, שרק גזירת הטבילה חלה עליהם, לא יכלו ליטהר, ולכן לא התרבו. והביא יסוד לדבר מ"שער הליקוטים" לאריז"ל פ' שמות).

ר' אברהם סבע, ממגורשי ספרד הטעים, שלפי ששבט לוי עסקו בתורה המתשת כוחו של אדם,

על כן לא פרו ורבו כשאר השבטים. ("צור המור").

האברבנאל מתרץ שאלת הרמב"ן, היות שריבוי עם ישראל היה בהשגחת ה' "מפני שבהיותם מועטים לא יוכלו לכבוש את הארץ, לעבדה ולשמרה, ותרבה עליהם חית השדה למעטם", לכן הייתה מהשגחת ה' גם להרבותם בדרך נסית, כמו שנאמר: "בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה ועתה שמך ה' א-לקיך ככוכבי השמים לרוב", הם נתרבו במשל מאתים ועשר שנים באורח בלתי טבעי, כדי שיהיה באפשרותם לכבוש את הארץ וליישובה. אולם שבט לוי נועד להתייחד בעבודת הקודש, להתפרנס ממעשרות, והוא אין לו חלק בירושת הארץ, לכן גזרה חכמתו יתברך שלא יתרבה כשאר השבטים, כי לא יהיה להם לאכול ולא נחלה לשבת בה, לכן היה ריבויים בהתאם לצרכם, וכפי צורך עבודתם בלבד.

בדומה, גם ה"אור שמח" משיב לשאלה בהתייחסות לנחלה ולמתנות הניתנות ללויים, וכתב: "לדעתי, כי לו נתכנו עלילות, והיה צופה ומביט כי שבט לוי, לגיון של מלך, לא ינחלו נחלה רק ערי מגרש בתוך בני ישראל. ואם בני לוי יהיו רבים במספר, הלא יצעקו מדוע נגרעה חלקם. וגם על בני ישראל יהיה כבד הדבר לכלכל עם גדול כמוהו... לכן היה מחכמת הבורא לבלי הרבות אותם על דרך ניסיון, רק יהיה מספרם בדרך טבעי.

והיו עשרים ושלושה אלף מבן חודש ומעלה. וייתכן לכלול זה בכוונת הפסוק: "ויהיו פקודיהם שלשה ועשרים אלף, כל זכר מבן חודש ומעלה", לכן היה מניינם מבן חודש, "כי לא התפקדו בתוך בני ישראל", שמניינם היה מבן עשרים, ולמה היה מניינם פחות כל כך, רק כ"ג אלפים במספר? - "כי לא ניתן להם נחלה בתוך בני ישראל", לכן היו מועטים במספר ולא חל עליהם הריבוי המופלג מברכת א-לקים ("משך חכמה" במדבר כ"ו ס"ב, וכדבריו בהקדמת שו"ת "רבבות אפרים" בשם "בית הלוי").

אכן, ביאור זה כבר נדחה ע"י ה"כלי יקר": "... וזה טעם רחוק, כי אין מעצור לה' להושיע ולפרנס משרתיו עושי רצונו".

פרשנים רבים מבארים כי מניינם המועט של הלויים נובע משגב מעלתם.

ה"כלי יקר" מביא, כי יש אומרים כי מיעוטם הכמותי של בני לוי נובע מכך שצפה הקב"ה שלא יהיו כולם צדיקים על כן העביר רבים מהם מן העולם ונשארו קב ונקי, כדי שיהיו כל העוסקים עם הארון צדיקים, וזהו שאמרו שהיה הארון מכלה בהם.

הגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א כתב, כי גלגל הקב"ה שמספר הלויים יהיה מועט, ללמדנו כי לא הכמות קובעת ואך לאיכות נודעת חשיבות, ומאחר שמסרו נפשם ולא עבדו לעגל נבחרו לשרת.

ולא רק בשבט הלוי כן, אלא בכל קיבוץ של יראי ה' שומרי משמרת הקודש, אף שהם מועטים מאוד, רב משקל עוצמתם הרוחנית, ולמדנו כן משבט לוי, שכמותם קטנה מכל השבטים, וזכו להתקרב מאד לא-לקינו ית"ש מפני מסירות נפשם. ("טעם ודעת").

ומעין זה כתב ה"תפארת שלמה" כי "צדיק יסוד עולם" שקול כנגד רבים, וכאשר התחיל השעבוד בו נפלו השבטים ממדרגתם, היו צריכים לפריה ורביה, להיות רבים כנגד הצדיק יסוד העולם, למען יהיה קיום לעולם (וכתב שאפשר שזו כוונת הרמב"ן "מחמת שלא היו באותה גזירה וכו'") מחמת שלא חטאו ולא נפלו ממדרגתם היה אחד שווה כנגד רבים).

חכמי הקבלה נתנו הטעם עפ"י הנדרש בפסיקתא דר' כהנא (י"ב כ"ב): "א"ר אבדימי איש חיפה, שניתני במשנתי שירד עם הקב"ה לסיני כ"ב אלף מלאכי השרת, שנאמר (תהילים ס"ח י"ח): רכב א-לקים רבותים אלפי שנאן". וכנגד אותן 22.000 מלאכים שירדו עם הקב"ה להר סיני בשעת מתן תורה, מנו שבט הלוי מספר זה.

נוסיף: וכן נאמר (ב"ק פ"ג.ג.): "דרש ר' דוסתאי דמן בירי: ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, ללמדך שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות", אם כן ראוי כי בני לוי, משרי השכינה בתורתם, ימנו כמספר בו שורה השכינה. (עי' "כלי יקר").

לפנינו אפוא, טעמים רבים ומגוונים ליישב תמיהת הרמב"ן, מהם ניתן גם להפיק מוסרי השכל.

אכן יש להתבונן, הנה בהיות ישראל במדבר, והם מנו ששים ריבוא, היו מתוכם 22,00 לויים, דהיינו יחס של כעשרים ושבע ורבע לאלף. ואילו כהנים היו בודדים בלבד: תחילה אהרן וארבעת בניו: נדב, אביהוא, אלעזר ואיתמר. "וימת נדב ואביהוא..", ובמקומם נתכהן פנחס, א"כ היו ארבעה: אהרן, אלעזר, איתמר ופנחס, מתוך 600,000 בני ישראל, יחס של אחד למאה וחמישים אלף!

(אגב, הם היו אמורים לקבל את כל התרומות ולהקריב ולאכול כל הקרבנות, במדבר ובכניסה לארץ, ואף לדאוג כי לא יהיה מצב של "נותר"!.) "כמדומני" שהיחסים היום בין ה"ישראלים" לבין הכהנים והלויים "קצת השתנה", וכל אחת מהקבוצות מונה כ-5% מכלל ישראל, פחות או יותר, כיצד חל שינוי זה?

אכן, עשרת השבטים יצאו לגלות, ונשארו רק השבטים יהודה, בנימין ולוי. ברם, בכך עדיין אין הסבר סטיסטי הגיוני ליישב הקושיה.

לערער על ייחוס הכהנים, ולומר כי הם אינם אלא ישראלים, הא מהיכי תיתי?! (יש אף מחקרים גנטיים המאששים כי ייחוס הכהנים שריר וקיים).

ידידי הרה"ג ר' יצחק אהרן קרמר שליט"א הוסיף להעיר, כי בספר יהושע (פרק כ"א) נמנים ארבעים ושמונת הערים שניתנו ללויים, ומתוכם הוענקו 13 ערים לכהנים, חלוקה שנראית כאינה הוגנת, למעלה מרבע מהערים לקהילת הכהנים שהיא רק אחד מחמישים וחמשה אלף מהלויים. (אמנם ישנם ערים בגדלים שונים. למשל, העיר הנקראת "חדשה" מנתה רק 50 תושבים- עירובין נ"ט., אבל הרי ערי המקלט, וכנראה גם ערי הלויים הקולטות, אין עושין אותן לא ערים גדולות ולא קטנות אלא בינוניות- מכות י.)

אלא, שהדבר היה ממפלאות תמים דעים, שגלוי וידוע לפנינו כי עתידים הכהנים והלויים לפרות ולרבות ולמנות כאחד שבטי ישראל, וכפי המציאות בימינו, לפיכך חלק להם נחלה בהתאם לכמותם הצפויה בעתיד.

ומעין דברי ה"חפץ חיים" (עה"ת, ריש פרשת פנחס) "אלה בני בנימין למשפחותם ופקודיהם חמשה וארבעים אלף ושש מאות", "אלה בני דן למשפחותם ארבעה וששים אלף וארבע מאות". כאן גילתה לנו התורה, כי אין חכמה ואין עצה לנגד ה', לבנימין היו עשרה בנים, בבראשית מ"ו כ"א. ולדן- רק בן אחד, חושים בן דן. והבן-יחיד הזה היה חרש ג"כ, כבגמ' סוטה י"ג. חושים בן דן יקיר ליה אודניה, ואעפ"כ עלתה לו, שהוא היה מרובה באוכלוסין יותר מבנימין שהיו לו עשרה בנים".

וכן רואים, כי שבט בנימין אשר כמעט ונתכלה במעשה פילגש בגבעה, חזר להיות מהשבטים המרובים (בדברי הימים ב י"ד ז' נאמר: "ויהי לאסא חיל נושא צינה ורמח מיהודה שלש מאות אלף ומבנימין נשאי מגן ודרכי קשת מאתים ושמונים אלף)- הרי שלא ייבצר מהבורא כל דבר, והוא ברצונו מרבה את שהמעט.

ולסיום נביא דבריו הנפלאים של ה"העמק דבר": "כל המשובח גידולו יקר וקשה לצאת אל הגמר, כמו עץ מאכל שאינו ממחר גידולו כמו אילני סרק, וכל עץ מאכל שהוא יקר מאוד גידולו קשה יותר, והאדם עץ השדה, כל מי שצורתו גבוה מחברו גידולו קשה ומתאחר, מש"ה כלל ישראל מאברהם אבינו עד שבאו למצרים לא פרו ורבו כ"כ, עד שבאו למצרים שם נגמר גידולם. ובני לוי נתאחרו עוד יותר עד שבאו לארץ ישראל".

וכשם שהבורא המתין להרבות את ישראל עד השעה הראויה לכך. את שבט הלוי המעולים מהם רק משבאו לארץ. ולאותה דרך, כנראה את הכהנים לכמות הראויה. כן ירבו כל אותן ההולכים בדרך ה'.